

Eligiusz MAŁOLEPSZY*
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA**
Daniel BAKOTA***

Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego w województwie wołyńskim w latach 1921–1939. Zarys dziejów

Streszczenie

Związek Strzelecki (ZS) należał do najaktywniejszych polskich organizacji działających na polu wychowania fizycznego, sportu oraz przysposobienia wojskowego w województwie wołyńskim. W okresie dwudziestolecia międzywojennego w sposób znaczący zwiększyła się liczba członków ZS, którzy rekrutowali się nie tylko z miast, ale głównie ze środowiska wiejskiego. W okresie funkcjonowania ZS w województwie wołyńskim poprawiły się uwarunkowania działalności, szczególnie w zakresie kadry szkoleniowej.

Członkowie ZS uprawiali różne dziedziny sportu, głównie gry sportowe, lekkoatletykę, a także boks, kolarstwo, piłkę nożną, sporty wodne, strzelectwo i tenis stołowy. Członkowie ZS uczestniczyli we współzawodnictwie sportowym, najszerzej na szczeblu lokalnym i regionalnym. Ważnym elementem w działalności na polu aktywności fizycznej ZS było uczestnictwo członków w próbach na Państwową Odznakę Sportową.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, sport, Związek Strzelecki, województwo wołyńskie.

Wprowadzenie

Celem pracy jest przedstawienie wychowania fizycznego i sportu w działalności Związku Strzeleckiego (ZS) w województwie wołyńskim w latach 1921–

* dr hab. prof. AJD, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: e.malolepszy@ajd.czyst.pl

** dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: t.drozdek-malolepsza@ajd.czyst.pl

*** dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: d.bakota@ajd.czyst.pl

1939. Województwo wołyńskie zostało utworzone w dniu 19 lutego 1921 r. Według stanu na dzień 1 kwietnia 1939 r., województwo wołyńskie posiadało obszar 35 754 km² oraz liczyło 2 085 600 ludności (stan na 9 grudnia 1931 r.)¹. Ludność narodowości polskiej stanowiła 16,6% (346 600), narodowości ukraińskiej – 68,4% (1 426 900), narodowości żydowskiej – 9,9% (205 500), narodowości niemieckiej – 2,3% (46 900), narodowości czeskiej – 1,5% (31 000), narodowości rosyjskiej – 1,1% (23 400), innych narodowości – 0,2%². Ludność miejska województwa stanowiła jedynie 13,3% społeczeństwa. W skład województwa wchodziły następujące powiaty: dubieński, horochowski, kostopolski, kowelski, krzemieniecki, lubomelski, łucki, rówieński, sarneński, włodzimierski i zdolbunowski³. Powiat sarneński przyłączono do województwa wołyńskiego (z województwa poleskiego) w grudniu 1930 r. Największy odsetek ludności polskiej był w powiatach włodzimierskim (26,8%), kostopolskim (21,9%) i łuckim (19,4%), najmniejszy zaś w powiecie krzemienieckim (10,6%)⁴. W zakresie stanu badań, problematykę wychowania fizycznego i sportu na Wołyniu w latach 1921–1939 przedstawiono m.in. w publikacjach E. Małolepszego, T. Drozdek-Małolepszej, D. Bakoty, A. Tsosa, E. Wilczkowskiego, A. Wołczyńskiego, S. Kozibrockiego, O. Wacewy i S. Zaborniaka⁵. Należy także wymienić monografię A. Zakrzewskiej, dotyczącą dziejów ZS w okresie międzywojennym⁶.

¹ L. Gradowski (red.), *Polska 1918–1988*, Warszawa 1989, s. 16.

² [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_\(II_Rzeczpospolita\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_(II_Rzeczpospolita)) [dostęp: 26.07.2017].

³ „Mały Rocznik Statystyczny” 1939, Warszawa 1939, s. 13.

⁴ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_\(II_Rzeczpospolita\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_(II_Rzeczpospolita)) [dostęp 26.07.2017].

⁵ E. Małolepsy, *Wychowanie fizyczne i sport w województwie wołyńskim w latach 1921–1939 – zarys problematyki*, [w:] R. Urban, L. Nowak, J. Eider (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 12 (1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.*, Gorzów Wlkp. 2016, s. 331–346; tenże, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1922–1939*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві”: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. унт ім. Лесі Українки, Луцьк 2016, №4 (36), s. 19–28; E. Małolepsy, T. Drozdek-Małolepsza, D. Bakota, *Wychowanie fizyczne i sport w Łucku i w powiecie łuckim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 2, s. 45–61; E. Małolepsy, T. Drozdek-Małolepsza, D. Bakota, A. Tsos, *Wychowanie fizyczne i sport w Równem i w powiecie rówieńskim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 3, s. 69–84; E. Вільчковський, А. Вольчинський, С. Козіброцький, *Стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 роках*, Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. Ун т ім. Лесі Українки, Луцьк, 2016, №4 (36), s. 11–18; О. Вацева, *Нариси з історії західно-українського спортивного руху*, Львів [b.r.w.]; S. Zaborniak, *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939)*, Rzeszów 2007.

⁶ A. Zakrzewska, *Związek Strzelecki 1919–1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży*, Kraków 2007.

Prace te mają głównie charakter przyczynku do przedstawionej w artykule problematyki.

Metody i problemy badawcze

W przygotowaniu pracy zostały wykorzystane metody badawcze: metoda analizy źródeł historycznych, syntezy oraz metoda porównawcza. Wysunięto następujące problemy badawcze:

1. Jak przebiegała działalność ZS na polu wychowania fizycznego i sportu w województwie wołyńskim w latach 1921–1939?
2. Jakie uwarunkowania miały wpływ na rozwój aktywności fizycznej w ZS?
3. Jaki zasięg społeczny posiadała działalność ZS w województwie wołyńskim?

Wyniki i dyskusja

Reaktywowanie ZS po I wojnie światowej nastąpiło w 1919 r.⁷ Struktura ZS przewidywała okręgi, podokręgi i obwody. Związek Strzelecki w 1921 r. składał się z 10 okręgów (w tym okręg Łuck). Kolejna zmiana organizacyjna nastąpiła 1 sierpnia 1929 r.⁸ Wówczas powołano okręg lubelski – II, z podokręgiem Łuck. Począwszy od 1930 r. podokręg Łuck funkcjonował jako podokręg Wołyń⁹. Stan liczebny ZS podokręgu Wołyń wynosił w roku 1921 – 199 strzelców; w 1923 r. – 3000; w 1932 r. – 4194; w 1936 r. – 9187 strzelców¹⁰. Prezesem okręgu łuckiego ZS w 1926 r. był A. Staniewicz, zaś zastępcą komendanta okręgu E. Herbe¹¹. W II połowie lat trzydziestych XX w. funkcję komendanta sprawował kpt. Filar.

Oddziały ZS z dwóch powiatów województwa wołyńskiego – Kostopol i Sarny – wchodziły administracyjnie w skład IX Okręgu z siedzibą w Brześciu n. Bugiem¹². W końcu lat trzydziestych XX w. komendantem Okręgu IX ZS był mjr Józef Czerniatowicz¹³. Ponadto, kierownicze funkcje pełnili inż. Tadeusz Moliński (kierownik Okręgu IX ZS), Jadwiga Olkowska (komendantka Okręgu

⁷ Tamże, s. 30–31.

⁸ Tamże, s. 40–41.

⁹ E. Małolepszy, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego na wsi w latach 1919–1939. Zarys problematyki*, [w:] J. Urniaż (red.), *Szkice z historii sportu i sprawności fizycznej*, Olsztyn 2009, s. 67.

¹⁰ A. Zakrzewska, dz. cyt., s. 55.

¹¹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, дело 3, s. 6.

¹² A. Zakrzewska, dz. cyt., s. 55.

¹³ Державний архів Волинської області, фонд 46, Волинське воєводське управління м. Луцьк Волинського воєводства, опис 9, дело 4355, s. 5.

IX ZS). Komendantem ZS powiatu kostopolskiego był Karol Zając; funkcję prezesa ZS powiatu sarneńskiego sprawował Franciszek Polowiec, natomiast komendantem był Waclaw Jakubiak. Związek Strzelecki – w II połowie lat trzydziestych XX w. – działał w 44 miejscowościach powiatu kostopolskiego oraz w 39 miejscowościach powiatu sarneńskiego¹⁴. Pod względem organizacyjnym w roku wyszkoleniowym 1938/1939 w powiecie kostopolskim istniało 10 oddziałów męskich i 14 oddziałów żeńskich, w zakresie pododdziałów (hufców) – prowadzono 43 pododdziały męskie, 14 pododdziałów żeńskich i 16 tzw. „Strzelczyków” (Orląt ZS); w powiecie sarneńskim istniało 11 oddziałów męskich, w zakresie pododdziałów – prowadzono 35 pododdziałów męskich, 11 pododdziałów żeńskich oraz 21 „Strzelczyków”¹⁵. W zakresie planowania ruchu wycieczkowego, organizacja ZS w powiecie kostopolskim zamierzała zorganizować wycieczkę do Krakowa, ZS w powiecie sarneńskim zaplanował zaś 4 wycieczki „międzyoddziałowe”.

W odniesieniu do infrastruktury ZS posiadał w powiecie kostopolskim: 6 domów strzeleckich, 50 świetlic; w powiecie sarneńskim: 9 domów strzeleckich, 70 świetlic. Liczba kobiet – członkiń ZS wynosiła w powiecie kostopolskim – 220, z tego 200 osób uczestniczących w zajęciach aktywności fizycznej; w powiecie sarneńskim liczba kobiet – członkiń ZS wynosiła 243, z tego uprawiających aktywność fizyczną – 172. Komendant ZS powiatu sarneńskiego – podczas odprawy okręgowej komendantów, która odbyła się w Brześciu n. Bugiem w dniach 28–29 sierpnia 1938 r. – poruszył kilka problemów w działalności ZS na swoim terenie¹⁶. Jego zdaniem, istniały zbyt wysokie kryteria w odniesieniu do wykształcenia, jakie muszą spełnić panie, aby je zakwalifikować na kursy żeńskie. Członkinie po wyjściu za mąż zaprzestają pracy w ZS. Zwrócił także uwagę na warunki materialne ZS, szczególnie w zakresie prac przysposobienia wojskowego, m.in. brak karabinów sportowych lub też brak dobrych karabinów. Brak karabinów uniemożliwiał osiągnięcie dobrych wyników podczas zawodów „Marsz na Polską Górę” strzelcom z Rafałówki.

W skład zarządu ZS powiatu Łuck, w pierwszej połowie lat trzydziestych XX w., wchodził: J. Kurmanowicz (prezes), Z. Szubert (sekretarz), Fijałkowski (komendant), C. Barański (skarbnik), A. Białkowski (referent wychowania obywatelskiego), J. Janczary, J. Marcinkowski (członkowie zarządu)¹⁷. Na terenie powiatu łuckiego istniały oddziały ZS m.in. w Łucku, Chorochoyiniu, Cumaniu, Halinówce, Kiwercach, Nieświczu, Ołyce, Peresepie, Przebrażach, Rożyszczach, Torczyniu i Wygadance¹⁸. Przy organizacji powiatowej działał KS Strzelec

¹⁴ Tamże, s. 7.

¹⁵ Tamże, s. 19–20.

¹⁶ Tamże, s. 17.

¹⁷ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, під. 23, s. 20.

¹⁸ Tamże, s. 24.

Łuck¹⁹. Klub posiadał sekcje sportowe (wg stanu na 1937 r.) zarejestrowane w następujących związkach sportowych: Polski Związek Bokserski (PZB), Polski Związek Lekkiej Atletyki (PZLA), Polski Związek Narciarski (PZN), Polski Związek Piłki Ręcznej (PZPR), Polski Związek Piłki Nożnej (PZPN) i Polski Związek Strzelectwa Sportowego (PZSS)²⁰. Klub Sportowy ZS Równe był zarejestrowany w PZB²¹.

Obok KS ZS w Łucku i Równem, trzecim klubem sportowym ZS był KS ZS Kowel²². Prezesem KS ZS w Łucku był Stanisław Bara. Oprócz niego w skład zarządu wchodził: Szczepan Furmańczyk, Albert Galperin, Józef Krzyszowski, Tadeusz Machinko, Rudolf Mielniczek, Ludwik Olszyński, mjr Edward Rukszan i dr Marian Szpak. KS ZS Kowel realizował działalność sportową w kilku dyscyplinach: grach sportowych (8), lekkoatletyce (8), piłce nożnej (32), sportach wodnych (4) i strzelectwie (10). W 1937 r. klub liczył 96 członków²³. W tym samym roku (1937) z inicjatywy KS ZS Kowel przeprowadzono 9 zawodów sportowych (brało w nich udział 32 sportowców), a sportowcy klubu uczestniczyli także w 9 innych imprezach sportowych. Najlepsze rezultaty w lekkoatletyce członków KS ZS w Kowlu były następujące: w biegu na dystansie 100 m – Tadeusz Persz (11,5 s); w biegu na dystansie 400 m – Józef Białek (1 min 5 s); w biegu na dystansie 800 m – Edward Górecki (2 min 19 s); bieg sztafetowy 4×100 m (50,05 s); w skoku wzwyż – Stanisław Misiński (159 cm); w skoku w dal – T. Persz (6 m 20 cm); w skoku o tyczce (2 m 50 cm), w pchnięciu kulą (11 m 25 cm), w rzucie dyskiem (31 m 28,5 cm) oraz w rzucie oszczepem – Ludwik Olszyński (41 m 54 cm); w rzucie granatem – Michał Doli-Iwanow (58 m)²⁴. Członkowie KS ZS zdobywali nagrody sportowe w zawodach Miejskiego KWFiPW w Kowlu. Klub strzelecki nie posiadał własnej infrastruktury sportowej, posiadał natomiast sprzęt i przybory sportowe: 19 par butów sportowych, 22 dresy, 1 sweter sportowy, 18 spodenek, 15 par ochraniaczy, 12 par sztucerów, 4 piłki, 2 pary nakolanników, 3 pary kolców, 6 chorągiewek i 1 walizkę sportową.

Prezesem ZS w Cumanii był Władysław Zubek, jego zastępcą Antoni Wrona, skarbnikiem – Edward Dregier, a sekretarzem – Władysław Śmietanka²⁵. Na początku 1933 r. oddział ZS w Rożyszczach liczył 38 czynnych członków i 48

¹⁹ Klub Sportowy ZS Łuck został powołany w końcu lat dwudziestych XX w., o czym autorzy piszą w dalszej części artykułu.

²⁰ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 45, s. 232.

²¹ Тамże, s. 242.

²² Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, дело 51, s. 27.

²³ Тамże.

²⁴ Тамże.

²⁵ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, під. 23, s. 21.

wspierających. Do Rożyszcza, jako oddziału gminnego ZS, wchodziły oddziały w Retórcie, Sitarówce i Słobodarce. Związek Strzelecki w Rożyszczach posiadał świetlicę i strzelnicę²⁶. Oddział ZS w Retórcie powstał w maju 1931 r. Osoby należące do ZS w Retórcie raz w tygodniu odbywały zajęcia wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego²⁷. Wśród konkurencji lekkoatletycznych uprawiano biegi na przełaj. Dwaj członkowie ZS w Retórcie – Marian Habrych i Franciszek Kowalski – zdobyli 2 Państwowe Odznaki Sportowe – POS (we wrześniu 1932 r.). Kolejny oddział ZS w Peresepie (gmina Rożyszcze) został założony 10 marca 1932 r. W skład zarządu wchodził Bolesław Klich, Marian Maciejowski, Eugenia Sierajówna²⁸. W oddziale realizowano zajęcia z zakresu lekkoatletyki, narciarstwa i przysposobienia wojskowego.

Organizacji Gminnej ZS w Torczyniu podlegały oddziały w Chorochoryniu, Oźdżarach, Sadowie, Usiczach i Watyniu. Prezesem ZS w Oźdżarach (gmina Szczurzyn) był Stanisław Kołodziejcki (rolnik), sekretarzem – Józef Kamiński (rolnik), skarbnikiem – Ludwik Guzikowski (rolnik), a referentem wychowania obywatelskiego – Józef Kamiński (rolnik)²⁹. Oddział ZS w Oźdżarach został założony 25 maja 1932 r. i liczył 44 członków, którzy zajmowali się wychowaniem fizycznym. Prezesem ZS w Usiczach (założonym w 1929 r.) był Władysław Syczewski, wiceprezesem – Kasper Garczyński, skarbnikiem – Jan Kisiel, sekretarzem zaś – Stanisław Ułanowicz. Dwóch członków oddziału ukończyło kurs narciarski w Dubnie³⁰. W zakresie zajęć z aktywności fizycznej członkowie ZS w Usiczach zajmowali się przysposobieniem wojskowym, natomiast w okresie zimowym uprawiali narciarstwo.

Oddział ZS w Kiwercach został założony w 1926 r. Na początku 1933 r. liczył 148 członków, w tym 30 do 21 roku życia. Związek Strzelecki w Kiwercach posiadał oddziały w Aleksandrowie, Mikołajewie, Swozach i Wertepie. Na zawodach strzeleckich w dniu 4 grudnia 1932 r. oddział ZS w Kiwercach zdobył 4 Odznaki Strzeleckie (OS). Aktywną działalność w ZS prowadził oddział w Nieświczu (gmina Czaruków). Został założony 15 maja 1930 r.³¹ W styczniu 1933 r. posiadał 57 członków, z tego 36 czynnych. Dysponował świetlicą i boiskiem sportowym, na którym realizowano zajęcia z koszykówki i siatkówki. Członkowie oddziału brali udział w zawodach sportowych w Kiwercach, przeprowadzonych jesienią 1932 r. W celu urządzenia boiska sportowego oddział ZS w Nieświczu otrzymał pomoc finansową – 2000 zł od Gminnego KWFIPW

²⁶ Tamże, s. 24.

²⁷ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, під. 33, Програма спортивної роботи „Союза Стрільцов” в підокругу за 1931 г., s. 30.

²⁸ Tamże, s. 35.

²⁹ Tamże, s. 28–29.

³⁰ Tamże, s. 39.

³¹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, під. 23, s. 25.

w Czarukowie. Na terenie powiatu łuckiego wychowanie fizyczne kobiet było prowadzone w trzech oddziałach ZS: Kiwerce, Ławrów i Łuck-Miasto³².

Fot. 1. Uroczystość Związku Strzeleckiego w Krzemieńcu – 6 sierpnia 1933 r.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), sygn. 1-W-2272-2.

Fot. 2. Uroczystość Związku Strzeleckiego w Krzemieńcu – 6 sierpnia 1933 r.

Źródło: NAC, sygn. 1-W-2272-3.

Władze okręgu wołyńskiego przygotowały program organizacji i rozwoju sportu na rok 1928³³. W styczniu miano dokonać w poszczególnych obwodach

³² Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воеводства, опис 1, дело 46, s. 3.

wyboru referenta sportowego. Odprawa referentów wraz z trzydniowym kursem metodycznym miała zostać przeprowadzona w lutym w Łucku. Komenda obwodu Łuck zobowiązana została do zorganizowania i zalegalizowania Strzeleckiego Klubu Sportowego z sekcjami gier sportowych, lekkoatletyki, łucznictwa, piłki nożnej i strzelectwa. W lutym i marcu (do 15 marca) komendanci obwodów Dubno, Horochów, Kostopol, Kowel, Krzemieniec, Luboml, Równe, Włodzimierz Wołyński i Zdołbunów mieli zorganizować i zalegalizować w siedzibie obwodów kluby sportowe, powołując sekcje gier sportowych, lekkoatletyki, piłki nożnej i strzelectwa. Ponadto, w obwodzie Horochów i Równe utworzona została sekcja łucznicza, natomiast w obwodzie Włodzimierz Wołyński – sekcja wioślarska³⁴. W I kwartale 1928 r. oddziały ZS miały zostać wyposażone w przybory do gier sportowych, w sprzęt lekkoatletyczny, kostiumy sportowe oraz w miarę możliwości w sprzęt strzelecki (m.in. piłka do gier, kula o wadze 7,25 kg, granat „przepisowej wagi wojskowej” oraz karabinek małokalibrowy). Środki finansowe na zakup sprzętu sportowego pochodziły z dobrowolnych składek członków w oddziałach ZS oraz pomocy finansowej miejskich i powiatowych KWFIPW. W programie organizacji i rozwoju sportu w okręgu wołyńskim ZS na 1928 r. zwrócono także uwagę na kształcenie kadry instruktorskiej, tworzenie sekcji sportowych kobiet, kalendarz imprez sportowych (głównie w zakresie współzawodnictwa na szczeblu obwodu) oraz plan działań w zakresie przysposobienia wojskowego³⁵.

Oddziałom ZS Podokręgu Wołyń pomocy sprzętowej udzielał Komendant Główny ZS. W styczniu 1937 r. przekazano oddziałom ZS 30 par wiązań narciarskich (z powiatów: Dubno, Horochów, Kamień Koszyrski, Kowel, Krzemieniec, Łuck, Równe i Zdołbunów)³⁶. W II połowie lat trzydziestych XX w., staraniem ZS Podokręgu Wołyń zostały uruchomione strzelnice, które zazwyczaj czynne były dwa razy w tygodniu (w sobotę i w niedzielę)³⁷. Strzelnice prowadzono w następujących powiatach: Dubno (Dubno, Radziwiłłów, Młynów i Werba), Kamień Koszyrski, Kowel, Łuck (Łuck), Równe (Hoszcza i Równe), Zdołbunów (Ostróg i Zdołbunów). W Krzemieńcu strzelnica miała zostać oddana do użytku na początku roku szkolnego 1936/1937. Elementem utrudniającym racjonalne korzystanie ze strzelnic była niewystarczająca liczba karabinów sportowych³⁸.

W działalności na polu wychowania fizycznego, sportu, a także przysposobienia wojskowego istotnym elementem była kadra instruktorska. Pod tym względem lepszą sytuację – w porównaniu z dekadą lat dwudziestych – należy

³³ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, дело 5, s. 2.

³⁴ Тамże.

³⁵ Тамże, s. 2–4.

³⁶ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 45, s. 152.

³⁷ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, дело 46, s. 954.

³⁸ Тамże.

odnotować w latach trzydziestych XX w. Z terenu powiatu łuckiego, w roku 1935/1936 kursy instruktora sportu ukończyli następujący członkowie ZS: kurs narciarski – Józef Siwy (pracował jako instruktor narciarstwa w ZS Ołyka), Stanisław Karabiowski (przodownik narciarski, ZS Łuck), Wacław Sosenkiewicz (kierownik sekcji narciarskiej, ZS Łuck-Zamek); kurs gier sportowych – Cezary Suchacki, Mikołaj Krzyżanowski (kierownik sekcji gier sportowych w ZS Rożyszcze), Aleksander Ostapiec (przodownik gier sportowych, ZS Łuck), Władysław Adamski (przodownik gier sportowych, ZS Cumań), Konstanty Czeczot (przodownik gier sportowych, ZS Rożyszcze); kurs bokserski – Władysław Oniszczyk (instruktor boks, ZS Łuck), Andrzej Fomuk (przodownik boks, ZS Łuck); kurs pływacki – Władysław Oniszczyk (przodownik pływacki, ZS Łuck-Zamek); kurs lekkoatletyczny – Longin Maśnicki (przodownik lekkoatletyki, ZS Łuck-Zamek), Andrzej Fomuk (przodownik lekkoatletyki, ZS Łuck)³⁹. Ponadto, Stanisław Zajdel ukończył Centralny Instytut Wychowania Fizycznego (CIWF) w Warszawie (instruktor lekkoatletyki, ZS Łuck)⁴⁰.

Z inicjatywy ZS – w okresie od 1 stycznia 1936 r. do 31 grudnia 1937 r. – odbyło się 6 kursów instruktora sportu (w letnich dyscyplinach sportu), które ukończyło 44 mężczyzn i 5 kobiet⁴¹. Kursy instruktora sportu przeprowadzono w następujących dyscyplinach: boks, koszykówka, lekkoatletyka, piłka nożna, pływanie i siatkówka. W sezonie zimowym (od 1 listopada 1936 r. do 30 marca 1937 r.) ZS Podokręgu Wołyń zrealizował 8 kursów instruktorskich w narciarstwie, w których brało udział 110 mężczyzn i 2 kobiety, oraz 2 kursy instruktorskie w łyżwiarstwie, które ukończyło 11 osób, w tym 2 kobiety⁴².

Szkolenie kadr realizowało Dowództwo Okręgu Korpusu (DOK) nr 2 w Lublinie. W okresie od 7 do 20 lutego 1937 r. miał zostać zorganizowany w Tomaszowie Lubelskim kurs przodownic narciarskich dla członków organizacji kobiecych⁴³. Ze ZS Podokręgu Wołyń zostały zakwalifikowane na kurs następujące strzelczynie: Stanisława Dąbrowska (Równe), Józefa Fijałkowska (Włodzimierz Wołyński), Stanisława Kosibianka (Łuck), Nadzieja Terlecka (Kamień Koszyrski), Raisa Wieliczko (Horochów). Kolejny kurs – instruktorski III stopnia z pływania dla kobiet – DOK nr 2 przeprowadził w Lublinie w dniach 20 czerwca – 9 lipca 1937 r.⁴⁴ Ze ZS Podokręgu Wołyń w kursie miały uczestniczyć Helena Sobczyńska i Regina Szczepaniak (Horochów)⁴⁵.

³⁹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підokręгу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 45, s. 3.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże, s. 191.

⁴² Tamże, s. 247.

⁴³ Archiwum Państwowe w Lublinie (APL), Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie (SPH), pismo Dowództwa Okręgu Korpusu nr II z 19 stycznia 1937 r., s. 232.

⁴⁴ APL, SPH, sygn. 1048, pismo Dowództwa Okręgu Korpusu nr II z 8 czerwca 1937 r., s. 199.

⁴⁵ Tamże.

Według stanu na luty 1939 r. w ZS Podokręgu Wołyń stan liczebny kadry dla realizacji wychowania fizycznego i sportu przedstawiał się następująco: przodownik ćwiczeń ruchowych – 69 (ukończone 2–3-tygodniowe kursy w Okręgowym Ośrodku WFiPW); instruktorzy ćwiczeń ruchowych – 13 (ukończony roczny wyższy kurs WF, ukończony 2–4-tygodniowy kurs w Okręgowym Ośrodku WFiPW); przodownicy specjalnej gałęzi sportu (44): w zakresie narciarstwa – 24, w pływaniu – 5, w piłce ręcznej – 8, w boksie – 7; pomocnicy przodowników specjalnej gałęzi sportu: w zakresie narciarstwa – 9; instruktorzy specjalnej gałęzi sportu (9): w narciarstwie – 5, w boksie – 3, w pływaniu – 1; pomocnicy instruktorów specjalnej gałęzi sportu – 2⁴⁶. W okresie międzywojennym nastąpił wzrost kadry szkoleniowej dla potrzeb aktywności fizycznej w ZS Podokręgu Wołyń. Należy zwrócić uwagę, iż wśród szkoleniowców brak było trenerów. Działacze z Wołynia w piśmie do Komendanta Głównego ZS sugerowali braki w kadrze szkoleniowej w odniesieniu do przodowników ćwiczeń ruchowych (30) oraz kadry instruktorskiej w grach sportowych (15), narciarstwie (5), boksie (5), oraz w umiejętności domowego wyrobu nart (6)⁴⁷. Dla członków ZS Podokręgu Wołyń zarezerwowano 15 miejsc na kursie przodowników ćwiczeń, mającym się odbyć w Okręgowym Ośrodku WFiPW w Łucku⁴⁸. Na przykładzie organizacji powiatowej ZS w Dubnie, instruktorzy realizowali zajęcia wychowania fizycznego i sportu w następujących miejscowościach: Adamówka, Bogusze, Brzezina, Buderaz, Dąbrowa, Drańcza Polska, Dubno (Bacon-Export), Kalinówka, Kiryłówka, Kurdyban Warkowicki, Młynów, Nowiny Dobratyńskie, Podłuże, Polanówka, Radziwiłłów, Werba, Witosówka i Zofiówka⁴⁹. W powiecie dubieńskim w organizacji ZS brak było kadry szkoleniowej w Chrobrowiczach, Czarnej Łozie, Dłużku, Dubnie (oddział Dubno-Miasto), Janówce, Jarosławiczach, Jezioranach, Kniahininie, KS Styr w Kniahininie, Komaszówce, Ludwikówce, Nowej Dębinie, Pańskiej Dolinie, Perczynie, Stomorgach, Sudobiczach, Swiszczowie, Warkowiczach i Ziniówce⁵⁰.

Członkowie zarządu ZS powiatu Luck, na posiedzeniu w dniu 15 lutego 1933 r., podjęli decyzję dotyczącą organizacji Strzeleckiego Klubu Wioślarskiego (SKW)⁵¹. W tym celu Z. Szubert i Józef Janczara zostali wyznaczeni do opracowania regulaminu i przygotowania miejsca nad rzeką Styr pod przystań wioślarską. Oprócz Z. Szuberta i J. Janczara w skład Komisji Organizacyjnej SKW weszli Władysław Leja i Jan Marcinkowski. Na jednym z kolejnych po-

⁴⁶ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воеводства, опис 1, дело 60, s. 1.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże, s. 9.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воеводства, під. 23, s. 26.

siedzeń zarządu powiatu ZS w Łucku, w dniu 5 kwietnia 1933 r., podjęto uchwałę o zatwierdzeniu regulaminu SKW im. płk. Lisa-Kuli oraz zarządu przy-
stani SKW w następującym składzie: Z. Szubert (prezes), W. Leja (wiceprezes),
J. Marcinkowski (sekretarz) i J. Janczara (skarbnik).

Z inicjatywy ZS Podokręgu Wołyń przeprowadzono w dniu 3 maja 1937 r.
na obszarze województwa wołyńskiego akcje organizowania „Biegów Narodo-
wych”⁵². W powiecie łuckim „Biegi Narodowe” zorganizowane zostały przez
ZS i Miejski KWFiPW w Rożyszczach (biegi na dystansie 2500 m i 5000 m),
oddział ZS w Ołyce (bieg na dystansie 5000 m), oddział ZS w Czarukowie (bieg
na dystansie 950 m) i WOZLA w Łucku (biegi na dystansie 3000 m i 5000 m).

Rok później (1938) w „Biegach Narodowych” wzięło udział 261 członków
ZS oraz 166 osób innych organizacji z obszaru działalności ZS Podokręgu Wo-
łyń⁵³. Urządzono 21 imprez biegowych, z których 19 było zorganizowanych
i współorganizowanych przez ZS, m.in. przez oddziały ZS w Łucku i Ołyce
(powiat Łuck), przez oddziały ZS i Związek Oficerów Rezerwy w Horochowie,
przez oddziały ZS w Zagajach, Nowym Zachorowie, Tuminie, Bukanach i Rej-
montowiczach (powiat Horochów), przez KS ZS w Kowlu, przez oddziały ZS
w Hołobach, Kupiczowie, Maciejowie, Maniewiczach, Mirynie, Radowiczach,
Starych Koszarach, Turzysku, Zabłociu i Zasmkach⁵⁴.

Członkowie ZS Podokręgu Wołyń osiągnęli dość dobre wyniki w lekkoatletyce.
Wśród kobiet rekordy ZS Okręgu Lublin – za 1931 r. – należały w rzucie
oszczepem do M. Augucewiczówny (ZS Łuck; 16,45 m), w skoku w dal zaś do
A. Pawłowiczówny (ZS Włodzimierz Wołyński; 3,92 m)⁵⁵.

Oddziały ZS Podokręgu Wołyń brały udział w organizowanym zazwyczaj
corocznie w województwie wołyńskim „Marszu na Polską Górę”⁵⁶. Trasa przy-
kładowego marszu rozpoczynała się w Maniewiczach, następnie biegła przez
Rarańczę, Wołczek, do Polskiej Góry (długość jednego z marszów wynosiła
23 km). W imprezie, przeprowadzonej w lipcu 1935 r., w kategorii oddziałów
ZS i Przystosowania Wojskowego (dla osób w wieku powyżej 21 lat) zwyciężył
ZS Janowa Dolina, wyprzedzając ZS Ostróg i ZS Okręg II Lublin. Dalsze miej-
sca zajęły: ZS Horochów, oddział Zrzeszenia Pracowników Banku Rolnego, od-
dział Łuck i Związek Rezerwistów Kiwerce⁵⁷. W innej kategorii – dla osób

⁵² Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, під. 34, s. 1.

⁵³ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, дело 51, s. 2.

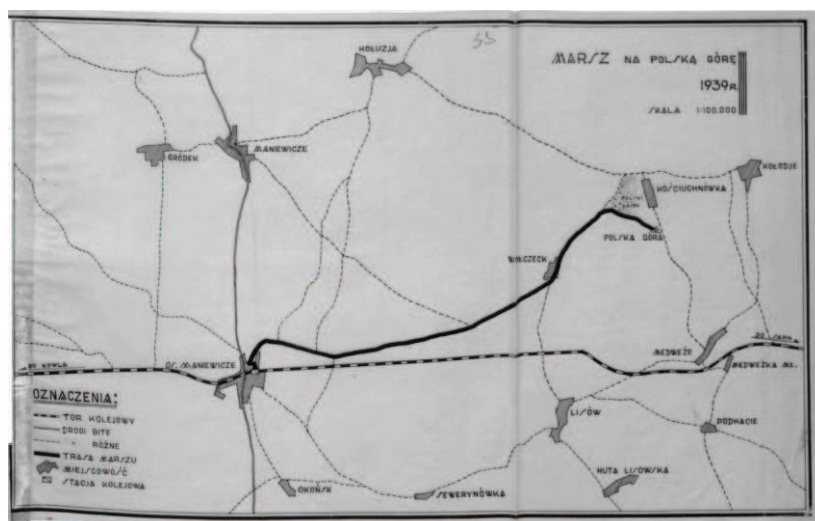
⁵⁴ Тамże, s. 3.

⁵⁵ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, під. 33, Програма спортивної роботи „Союза Стрільцов” в підокругу за 1931 г., s. 8.

⁵⁶ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 32, s. 130.

⁵⁷ Тамże.

w wieku poniżej 21 lat, I miejsce zajął oddział ZS Dubno, przed ZS Hoszcza i ZS Włodzimierz Wołyński. Kolejne miejsca zajęły oddziały ZS w Kamieniu Koszyrskim, Kowlu, Klesowie, Łucku-Zamek, Rożyszczach i Krzemieńcu⁵⁸.

Fot. 3. Trasa zawodów „Marsz na Polską Górę” w 1939 r.

Źródło: Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, дело 52, s. 35.

W następnym roku (1936) w „Marszu na Polską Górę” zostało sklasyfikowanych 18 oddziałów ZS Podokręgu Wołyń⁵⁹. W rywalizacji oddziałów – w kategorii powyżej 18 lat – zwyciężył ZS Janowa Dolina, II miejsce zajął ZS Kowel II, III zaś – ZS Równe; w kategorii wiekowej 18–21 najlepszy okazał się ZS Dubno, przed ZS Hoszcza i ZS Janowa Dolina⁶⁰. Zawody marszowe odbyły się w dniu 5 lipca.

Członkowie ZS Podokręgu Wołyń uczestniczyli w imprezach zorganizowanych przez powiatowe KWFiPW województwa wołyńskiego⁶¹. Z inicjatywy Powiatowego KWFiPW w Dubnie przeprowadzono w dniach 4–6 lutego 1937 r. bieg narciarski patrolowy na trasie 180 km. Trasa biegu narciarskiego przebiegała przez gminy: Sudobicze, Werba, Kozin, Tesłuchów, Kniahinin, Jarosławicze⁶². W imprezie wzięło udział 89 członków ZS z następujących oddziałów:

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 47, s. 123.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 45, s. 148.

⁶² Tamże.

Dubno („Bakon”), Komaszówka, Perczyn, Buderaż, Dłużek, Lipnik, Werba, Nowe Dębiny, Radziwiłłów, Tesłuchów, Czarna Łoza, Polanówka, Targowica, Jarosławicze. W sprawozdaniu z biegu narciarskiego komendant powiatu Dubno ZS Zygmunt Konarski pisze:

Ogólnie bieg sztafetowy silnie i żywo zainteresował powiat i jego mieszkańców, co było wynikiem należytej i sprawnie działającej propagandy sportu narciarskiego, a mundury strzeleckie zawodników budziły na całej trasie żywe zainteresowanie się Związkiem Strzeleckim⁶³.

Aktywność ZS Podokręgu Wołyń na polu wychowania fizycznego, sportu oraz turystyki była dość znacząca. Wniosek ten potwierdzają dane zawarte w sprawozdaniu z działalności sportowej za okres od 1 stycznia 1936 r. do 31 grudnia 1937 r. (bez sportów zimowych)⁶⁴. W okresie sprawozdawczym oddziały ZS zorganizowały 55 wycieczek, z których 14 posiadało charakter turystyki pieszej, natomiast 2 – marszów sportowych. W wycieczkach uczestniczyło 1336 osób, w tym 182 kobiety. Związek Strzelecki przeprowadził 253 zawody sportowe (m.in. w boksie, grach sportowych, kajakarstwie, kolarstwie, lekkoatletyce, piłce nożnej, pływaniu, tenisie stołowym i wioślarstwie), w których brało udział 1754 osób, w tym 177 kobiet⁶⁵. Członkowie ZS (wśród których były 62 kobiety) w okresie sprawozdawczym zdobyli 1409 POS (tabela 1)⁶⁶.

Tabela 1. Liczba członków ZS Podokręgu Wołyń, którzy zdobyli POS w okresie od 1 stycznia 1936 r. do 31 grudnia 1937 r.

Powiat	Klasy Państwowej Odznaki Sportowej			Ogólna liczba zdobytych POS
	Klasa I	Klasa II	Klasa III	
Łuck	1	2	51	54
Równe	—	—	56	56
Dubno	6	97	367/36 (K)	470/36 (K)
Horochów	—	5	21	26
Krzemieniec	8	26	121/8 (K)	155/8 (K)
Kamień Koszyrski	—	2	62/7 (K)	64/7 (K)
Samodzielny Baon Hoszcza	—	—	294	294
Kowel	—	12	242/7 (K)	254/7 (K)
Zdołbunów	—	4	32/4 (K)	36/4 (K)
Razem	15	148	1246/62 (K)	1409/62 (K)

K – kobiety

Źródło: Державний архів Волинської області, фонд 129, Управління підокругу Волинь Стрільцогого союзу, м.Луцьк Волинського воєводства, опис 1, справа 45, с. 217–218.

⁶³ Tamże, s. 149.

⁶⁴ Tamże, s. 191, 198, 217–218.

⁶⁵ Tamże, s. 191, 198.

⁶⁶ Tamże, s. 217–218.

W dziedzinie sportów zimowych ZS Podokrąg Wołyń, w okresie od 1 listopada 1936 r. do 30 marca 1937 r., zrealizował 16 wycieczek narciarskich i saneczkarskich, w których uczestniczyło 188 osób (w tym 7 kobiet), oraz 5 zawodów narciarskich, w których udział wzięło 61 osób⁶⁷.

Zakończenie

Związek Strzelecki należał do najaktywniejszych polskich organizacji działających na polu wychowania fizycznego, sportu oraz przysposobienia wojskowego w województwie wołyńskim. Organizacyjnie oddziały ZS z terenu województwa wołyńskiego wchodziły w skład Podokręgu Wołyń, natomiast z powiatów kostopolskiego i sarneńskiego w skład Okręgu IX z siedzibą w Brześciu n. Bugiem. W okresie dwudziestolecia międzywojennego w sposób znaczący zwiększyła się liczba członków. Związek Strzelecki był organizacją aktywną nie tylko w środowisku miejskim, ale głównie na wsi. W okresie działalności ZS w województwie wołyńskim poprawiły się uwarunkowania w ramach infrastruktury, a szczególnie w zakresie kadry szkoleniowej. Z pomocą ZS przychodziły także jednostki wojskowe oraz struktury Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego – miejskie i powiatowe KWFiPW.

Członkowie ZS uprawiali różne dziedziny sportu, głównie gry sportowe, lekkoatletykę, a także boks, kolarstwo, piłkę nożną, sporty wodne, strzelectwo i tenis stołowy. Ważną rolę w pracy organizacyjnej na polu sportowym odegrały kluby sportowe ZS. Działały one m.in. w Kowlu, Łucku i Równem. Członkowie ZS uczestniczyli we współzawodnictwie sportowym, najszerzej na szczeblu lokalnym i regionalnym. Strzelcy powszechnie uczestniczyli w „Biegach Narodowych” oraz w „Marszu na Polską Górę”. Istotnym elementem w działalności na polu aktywności fizycznej ZS było uczestnictwo członków w próbach na POS.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

1. Державний архів Волинської області
— Волинське воєводське управління м. Луцьк Волинського воєводства
— Управління підокругу Волинь Стрілецького союзу, м. Луцьк Волинського воєводства
2. Archiwum Państwowe w Lublinie
— Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie

⁶⁷ Tamże, s. 247.

II. Źródła internetowe

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_\(II_Rzeczpospolita\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojew%C3%B3dztwo_wo%C5%82y%C5%84skie_(II_Rzeczpospolita)) [dostęp: 26.07.2017].

B. Literatura

Gradowski L. (red.), *Polska 1918–1988*, Warszawa 1989.

Małolepszy E., *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Związku Strzeleckiego na wsi w latach 1919–1939. Zarys problematyki*, [w:] Urniaż J. (red.), *Szkice z historii sportu i sprawności fizycznej*, Olsztyn 2009, s. 65–76.

Małolepszy E., *Wychowanie fizyczne i sport w województwie wołyńskim w latach 1921–1939 – zarys problematyki*, [w:] Urban R., Nowak L., Eider J. (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 12 (1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.*, Gorzów Wlkp. 2016, s. 331–346.

Małolepszy E., *Wychowanie fizyczne i sport w działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1922–1939*, „Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві”: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. унт ім. Лесі Українки, Луцьк 2016, №4 (36), s. 19–28.

Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., *Wychowanie fizyczne i sport w Łucku i w powiecie łuckim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 2, s. 45–61; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2017.16.14>.

Małolepszy E., Drozdek-Małolepsza T., Bakota D., Tsos A., *Wychowanie fizyczne i sport w Równem i w powiecie rówieńskim w latach 1921–1939. Zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2017, t. 16, nr 3, s. 69–84; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2017.16.27>.

„Mały Rocznik Statystyczny” 1939, Warszawa 1939.

Nowak L., *Wychowanie fizyczne i sport w Państwowym Szkolnictwie Ogólnokształcącym w Polsce w latach 1918–1939*, Poznań 1996.

Zaborniak S., *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939)*, Rzeszów 2007.

Zakrzewska A., *Związek Strzelecki 1919–1939. Wychowanie obywatelskie młodzieży*, Kraków 2007.

Вацева О., *Нариси з історії західно-українського спортивного руху*, Львів [b.r.w.].

Вільчковський Е., Вольчинський А., Козіброцький С., *Стан фізичного виховання на Волині в 1920–1930 роках*, Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун т ім. Лесі Українки, Луцьк 2016, №4 (36), s. 11–18.

Physical Education and Sport in the Activities of the Shooting Association in the Volhynian Voivodeship in the Years 1921–1939. Outline History

Abstract

The Shooting Association (SA) belonged to the most active Polish organisations operating in the field of physical education, sport and military training in the Volhynian voivodeship. In the interwar period, the number of members of the Shooting Association, who were recruited not only from towns but mainly from rural areas, increased significantly. In the period of the activity of SA in the Volhynian voivodeship the conditions for such operation improved, particularly in the field of instructor personnel.

SA members practised various sports, mainly sports games, athletics, as well as boxing, cycling, football, water sports, shooting and table tennis. SA members participated in sporting competitions mostly at the local and regional level. An important element of the operation in the field of physical activity of SA was members' participation in attempts to obtain National Sports Badge.

Keywords: Physical education, sport, Shooting Association, Volhynian voivodeship.